

УДК 792.071.2.028-056.45(477)“19/20”

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vas.24.2023.119-127>

**ЛАРИСА КАДИРОВА: МАЛОВІДОМІ ГРАНІ МИСТЕЦЬКОГО
ТАЛАНТУ (ЕСКІЗИ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА НАРОДНОЇ
АРТИСТКИ УКРАЇНИ З НАГОДИ 80-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ)**

Світлана МАКСИМЕНКО

<https://orcid.org/0009-0006-6464-8991>

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра театрознавства та акторської майстерності,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79008
e-mail: svetmax59@gmail.com*

Статтю присвячено ювілею народної артистки України Лариси Кадирової та урочистостям, які відбулися з цієї нагоди у Київській академічній майстерні театрального мистецтва “Сузір’я” (15 вересня 2023 р.). Виставою “Тасмниця Шопена” за мотивами роману “Мадам Пилінська і тасмниця Шопена” Е.-Е. Шмітта (переклад Івана Рябчія) за участі акторки розпочато святкування у Києві. Коротко аналізовано творчу діяльність та знакові ролі видатної української артистки Л. Кадирової у період її праці у Львівському українському драматичному театрі імені Марії Заньковецької (1963–1993) та від 1993 р. – у Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка. Крім загальної характеристики акторської творчості, акцентовано на художньо-адміністративній, культурологічній, педагогічній діяльності мисткині, яка особливо яскраво проявилася у київський період.

Упродовж сімнадцяти років (2004–2021) Лариса Кадирова була ініціатором та організатором (на базі Київського національного театру імені Івана Франка) проведення єдиного в Україні Міжнародного театрального фестивалю жіночих монодрам “Марія”, який став важливою ознакою відкритості культурно-мистецького простору незалежної України для театральної Європи та світу.

Виокремлено те найвагоміше, що надбала та привнесла у соціокультурне та духовне життя незалежної України Лариса Кадирова, зазначено її громадянську позицію в умовах російсько-української війни. На прикладі широкого спектра творчості показано вагомий внесок мисткині у розбудову націоцентричної України.

Ключові слова: артистка, майстер сцени, творчість, фестиваль монодрам, авторська концепція, театральна мова, педагогіка, культурний діяч.

Знакова для українського театру подія відбулася 15 вересня 2023 р. у Київській академічній майстерні театрального мистецтва “Сузір’я”. Там виставою “Тасмниця Шопена”, за мотивами роману “Мадам Пилінська і тасмниця Шопена”, всесвітньо відомого письменника і драматурга Е.-Е. Шмітта (переклад Івана Рябчія),

розпочалися святкування з нагоди ювілею народної артистки України Лариси Кадирової (режисер-постановник та сценограф вистави – народний артист України Олексій Кужельний).

Лариса Миколаївна Кадирова (народилась 10 вересня 1943 р. у Ташкенті, Узбекистан) – Народна артистка України (1982), відома театральна діячка, педагог, державні нагороди та відзнаки якої важко перелічити в одній публікації, тому вдамося тут лише до зазначених головних у вільній енциклопедії Вікіпедія: “Незмінний директор Міжнародного театрального фестивалю жіночих монодрам «Марія» з часу його заснування (2004). Лауреатка премії «Київська пектораль» у номінації «За вагомий внесок у розвиток театрального мистецтва» (2019). Закінчила драматичну студію при Театрі імені Марії Заньковецької (1963, майстерня Б. Тягна) та Київський державний інститут театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого (1981). Працювала у Львівському українському драматичному театрі імені Марії Заньковецької (1963–1993). Паралельно з роботою в театрі Лариса Кадирова навчалась на мистецтвознавчому факультеті художнього інституту імені І. Рєпіна Ленінградської Академії мистецтв. З 1993 року – актриса Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка та театру «Сузір’я». З 1993 р. – президент міжнародної благодійної організації «Міжнародний інститут театру» (Український центр), з 1998 – професор Національної музичної академії імені П. Чайковського. Лауреат Шевченківської премії за 2008 рік. Лауреат Театральної нагороди імені Марії Заньковецької. Заслужений діяч мистецтв Автономної Республіки Крим. Артдиректор Міжнародного фестивалю «Боспорські агони». Голова правління благодійної організації «Шевченківський фонд ХХІ». Директор-художній керівник міжнародного фестивалю моновистав актрис «Марія». Член Національної спілки театральних діячів України” [1].

Того теплого осіннього вечора у ошатній будівлі театру “Сузір’я” (перший в Україні ангажементний театр, створений у 1988 році О. Кужельним) змогло зібратись лише тісне коло шанувальників творчості Лариси Кадирової. По-перше, сама ювілярка наголошувала, що воєнний час – не для масових святкувань. Тому – жодних букетів! Ювілей – це один із приводів допомоги нашим ЗСУ та (замість квітів) долучитися до збору коштів на адресну допомогу нашим захисникам на фронті. По-друге, саме камерне приміщення театру “Сузір’я” по вулиці Ярославів Вал, 14-Б, у Києві (у стилі модерн початку ХХ ст., збудоване власником кінних заводів Леонтієм Родзянком) – з ліпленням, позолотою, різьбленням по дереву, інкрустованим візерунчастим паркетом, камінами та гербом, датованим “1908” – налаштовує глядачів на особливо довірливу атмосферу дійства, а акторів – на високу планку постановочної та виконавської культури. “У виставах беруть участь найкращі актори столичних театрів – народні та заслужені артисти України, а також театральна молодь. Серед зірок українського театру, що протягом усіх театральних сезонів дарували прихильникам театрального мистецтва свій талант, відомі майстри сцени Надія Батурина, Лариса Кадочникова, Лариса Кадирова, Людмила Лимар, Раїса Недашківська, Степан Олексенко, Ада Роговцева, Богдан Ступка, Микола Рушковський, Валерія Чайковська” [2].

Нечисленне, але добірне товариство у глядній залі, уроча і лаконічна промова перед виставою господаря та художнього керівника театру Олексія Кужельного – налаштовували присутніх на унікальність дійства. А воно було дійсно неповторне! Не вперше переглядаючи виставу “Таємниця Шопена”, впіймала себе на думці: так

грали корифеї! Курбасова “радість від грання” у Л. Кадирової в ролі пані Пілинської пронизували кожен секунду її сценічного життя. Тут життєвий досвід та віртуозне володіння фахом артистки Кадирової (за мінімалізму сценічного простору, мізансценічної режисерської “скупості” – по центру лише музичний інструмент – піаніно, у виставі діють двоє акторів) захоплювало глибиною її проникнення у психологічні нюанси сценічного образу героїні. Дивакувата відлюдниця і талановита піаністка Пілинська (Л. Кадирова) у процесі спілкування зі своїм юним початківцем-піаністом Еріком – артист Олександр Бондар – розкривала протягом вистави не так технічні секрети володіння музичним інструментом, як оголювала основну світоглядну філософію та “таємницю” успіху музиканта: жертвоне, безкомпромісне служіння музиці, якій, як і кохання, мусиш посвятити себе до решти!

“При зустрічі з мадам Пілинською, за плечима якої роки життя і служіння музиці, молодий чоловік з подивом дізнається, що аби стати довершеним піаністом і зрозуміти музику, потрібно зовсім інше. І Пілинська-Кадирова відкриває йому двері у це «щось інше» [...]. Взаємодія акторів, що представляють своїх персонажів, ведеться, наче поєдинок. Спочатку вони приглядаються одне до одного, перевіряють на внутрішню міцність, потім відбувається ламання стереотипів спілкування, згодом долається непорозуміння, виникає вдячність за можливість – для мадам Пілинської поділитися, а для Еріка – за відкриття всесвіту мистецтва” [3].

У цій виставі театральний дебютант О. Бондар (музикант, студент Національної музичної академії імені П. Чайковського) за час своєї практичної роботи на сцені з педагогом – професором Л. Кадировою – “виріс” як актор і музикант. Тож “театральна педагогіка” Кадирової, вихованіці львівської заньківчанської акторської школи, дає свої плідні результати. Власне, завжди ювілей – хороша нагода підвести певний підсумок зробленому та накреслення координат майбутнього руху.

Показана вистава, її планка заявленого високого мистецького рівня дають підставу авторці цих рядків (котра росла та формувалась на кращих виставах за участі Л. Кадирової у Львові, пізніше – на фестивально-гастрольній та суспільно-громадській діяльності артистки у київський період) виокремити найвагоміше, що, вважаємо, надбала та привнесла у соціокультурне та духовне життя України Лариса Кадирова.

Отож різносторонньо обдарована артистка виявила ще замолоду фаховий інтерес до образотворчого мистецтва (навчалась на мистецтвознавчому факультеті Художнього інституту ім. І. Рєпіна Академії мистецтв у Ленінграді та на театрознавчому факультеті Київського театрального інституту імені Івана Капенка-Карого), практично провадила театральну-менеджерську діяльність (організувала впродовж сімнадцяти років Міжнародний фестиваль жіночих монодрам “Марія”), була активним громадсько-культурним діячем.

Чи не забагато це як для однієї особи? Для пересічної людини, безумовно! Щодо Лариси Кадирової, напевно, суперлятиви тут видадуться безсилим перед міцністю духу, вродженою чоловічою силою характеру у тілі ніжної, тендітної жінки... Її працездатності, вмінню концентруватися на головному, нерідко свідомо позбавляючи себе зрозумілих і виправданих загальнолюдських бажань (скажімо: келих вина після вистави чи зайва калорія солодоців увечері?), здається, не має рівних.

Шлях Кадирової у мистецтві – свідомий чернечий постриг театру-монастиря Єжи Гротовського, вічна праця в царині антропології театру Евдженію Барби, пошуки курбасівського розумного Арлекіна, невтомна праця в царині людського духа за Станіславським, проникнута глибинною мудрістю філософа і реформатора українського театру II-ї половини XX – початку XXI століть Сергія Данченка... Усі ці знакові постаті європейського театру (в різний час та у різний спосіб) проникли в її розум, серце, душу, психофізику актриси та її сценічних героїв, доставши у креації Кадирової неперевершених Марію Заньковецьку (“Марія Заньковецька” І. Рябокляча, реж. О. Ріпко); Донну Анну (“Кам’яний господар” Лесі Українки, реж. С. Данченко); Федру (“Федра” Ж. Расіна); Ларису Огудалову (“Безприданниця” О. Островського); Ельміру в “Тартюфі” Ж.-Б. Мольєра, Риту (“Чорна Пантера і Білий Ведмідь” В. Винниченка) – в режисурі Алли Бабенко; Жінку (“Любовна відповідь чоловікові в кріслі” Г.-Г. Маркеса, реж. О. Кужельний); вікові ролі – Старої (“Стара жінка висиджує” Т. Ружевица, реж. З. Хшановський), Баби Юстини (“Не плачте за мною ніколи” за М. Матіос, реж. С. Павлюк) та інші, що засвідчили широту творчого діапазону майстра української сцени. Як бачимо, Лариса Кадирова безболісно і повноцінно перейшла від жанрової природи ліричних героїнь (Мавка) – до трагіфарсової старої Баби Юстини та ін. Що за цим стоїть? Можна лише здогадуватись про це вузькому колу, посвячених у акторську професію. Це шлях пустельника в конкурентному і жорсткому мегаполісі. Там виживає і стає успішним лише найсильніший. Що доводиться втрачати актрисі, щоб реалізуватися у театрі? Про це треба запитати Марію Заньковецьку, Катерину Білокур, Марію Примаченко, Сару Бернар, Едіт Піаф, Мерилін Монро (список зумисне зупиняю)...

Позбавляючи себе у реальному житті звичного “жіночого щастя”, актриса-митець стає “іконою стилю” та прикладом для наслідування тисячам глядачів і глядачок, котрим пропонує ключ до розв’язання численних життєвих колізій на прикладі долі своїх сценічних героїнь. Кожна роль артистки – віртуальне втілення її власної історії. Тільки таким шляхом у театрі можна потрясати людські душі. У цьому – вічна принада і магія сцени. Тут Кадировій немає рівних!

Про таких, як народна артистка України Лариса Кадирова, говорять: сама себе зробила. І в цьому сенсі її успішна акторська кар’єра й тут стає винятком із правила: сьогодні невелика, але міцна родина мисткині – син Максим, невістка Світлана, онука Анна є однією творчою командою менеджерів, адміністраторів, співорганізаторів Кадирової в її активній фестивально-гастрольній діяльності.

Упродовж сімнадцяти років (2004–2021) Лариса Кадирова була ініціатором та організатором (на базі Київського національного театру імені Івана Франка) проведення Міжнародного театрального фестивалю жіночих монодрам “Марія”, який став важливою ознакою відкритості культурно-мистецького простору незалежної України, виявив на столичній сцені театру імені Івана Франка феномен монотеатру як окремого виду сценічного мистецтва. На початку XXI ст. це явище було в Україні малознаним, малозрозумілим (як для акторів, так і театрознавців), малопоширеним різновидом театру, що здебільшого асоціювався у фаховому середовищі (і небезпідставно!) як вияв акторського егоцентризму чи бажанням повнішої самореалізації.

Сьогодні, на початку XXI ст., коли особливе зацікавлення викликають “авторські” концепції наукових досліджень соціокультурних, геополітичних,

технологічних та інших процесів, змінюється ставлення до форм і засобів театральної мови. Локальний простір монотеатру у цьому контексті – ідеальний майданчик для спраглих “інтенсивнішого пошуку на межових територіях” [4, с. 8]. Крупний план актора, вивірене предметне середовище, інші (аніж на великій сцені) способи сценічного існування потребують від творців моностав іноваційних режисерських рішень та методологій. І саме тут стає очевидним: не кожен майстер сцени (актор чи режисер) здатен працювати у царині монотеатру. Сьогодні він змінив свій статус та вектор, зайнявши у різновиді сучасних форм та жанрів сценічного мистецтва України своє почесне пріоритетне місце. Ролі організаторки і засновниці Міжнародного театрального фестивалю жіночих монодрам “Марія” Лариси Кадирової за постійної підтримки директора – художнього керівника Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка Михайла Захаревича – у цьому процесі були визначальними.

“Український експериментальний театр продовжує вивчати живого актора, справедливо підозрюючи в ньому великий енергетичний (ментальний, метафізичний тощо) потенціал. Український театр теж іноді дуже вдало, іноді зухвало, відповідає на соціальні й політичні, екологічні виклики, – у своєрідному танку з минулим “витанцьовує” (є в арт-терапії така вправа) свої втрати і травми, промовляє проблемами суспільства, натискаючи на його больові точки, намагається закрити гешталт”, – справедливо зазначає дослідниця сучасного театру О. Танюк [5, с. 42].

Можемо стверджувати, що довгі роки пошуків у царині фестивального руху Лариси Кадирової внесли потужну енергію творчої толерантності в середовище Камерної сцени імені Сергія Данченка Національного академічного театру імені Івана Франка.

Припускаємо, що Сергій Данченко – видатний театральний діяч (“режисер переходу” українського театру II-ї половини XX століття – початку XXI ст.), творчий наставник і автор знакових постанов за участі Лариси Кадирової, наче зрежисерував подальшу мистецьку стратегію Камерної сцени театру імені Івана Франка, яка стала синонімом пошуку сучасної сценічної мови та естетики в театрі. Сьогодні ця модерна будівля живе наповненим, інтенсивним, змістовним життям (вистави Д. Богомазова, І. Уривського, Д. Петросяна та ін.). Роль Міжнародного театрального фестивалю монодрам “Марія” (не оминаємо високе сакральне та історично-вагоме ім’я патронеси фесту) тут, за законами театру, також не випадкові.

Не вдається сьогодні відстежувати усі заходи за участі Лариси Кадирової: презентації нових видань, літературні вечори, вручення державних нагород, наукові конференції... Нещодавно, після ювілейних вистав, на інтернет-сторінці артистки у ФБ побачила зворушливе відео: військовий із Авдіївки дякував Ларисі Кадировій за новий дрон, придбаний на кошти, зібрані під час її ювілею. Життя і боротьба продовжуються!

Список використаної літератури

1. Кадирова Лариса. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0_%D0%A5%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

2. Київська академічна майстерня театрального мистецтва “Сузір’я”. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

3. Підлужна А. “Таємниця Шопена” – нова вистава Київського театру “Сузір’я”: її актуальність і новаторство. URL : <https://surma.com.ua/584-taiemnycia-shopena-nova-vystava-kyivskogo-teatru-suziria-ii-aktualnist-i-novatorstvo.html>

4. Корнієнко Н. На порозі квантового театру: бунт часу в нелінійних системах. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Праці Театрознавчої комісії. Львів, 2020. Т. CCLXXIII. С. 8.

5. Танюк О. Етика майбутнього як основа нової моделі творчості. Розумний Арлекін постнекласичних ландшафтів. *Курбасівські читання*. Науковий вісник. Київ, 2021. № 16. С. 42.

References

1. Kadyrova, Larisa. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9B%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0_%D0%A5%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.

2. Kyiv Academic Workshop of Theater Arts “Constellation”. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

3. Pidluzhna A. “The Secret of Chopin” – a new performance of the Kyiv theater “Suzirya”: its relevance and innovation. URL : <https://surma.com.ua/584-taiemnycia-shopena-nova-vystava-kyivskogo-teatru-suziria-ii-aktualnist-i-novatorstvo.html>

4. Kornienko, N. (2020). On the threshold of the quantum theater: time riot in nonlinear systems. *Notes of the Shevchenko Scientific Society*. Proceedings of the Theatrical Commission. Lviv, CCLXXIII, 8.

5. Tanyuk, O. (2021). Ethics of the future as the basis of a new model of creativity. A smart Harlequin of post-classical landscapes. *Kurbas readings. Scientific Bulletin*. Kyiv, 16, 42.

LARISA KADYROVA: LITTLE SIDES OF ARTISTIC TALENT (SKETCHES FOR A CREATIVE PORTRAIT OF THE NATIONAL ARTIST OF UKRAINE ON THE OCCASION OF THE 80TH ANNIVERSARY)

Svitlana MAKSYMENKO

*Ivan Franko Lviv National University,
Department of Theater Studies and Acting,
Valova Str., 18, Lviv, Ukraine, 79008
e-mail: svetmax59@gmail.com*

The article is dedicated to the anniversary of People’s Artist of Ukraine Larisa Kadyrova and the celebrations held on this occasion at the Kyiv Academic Workshop of Theater Arts “Constellation” (September 15, 2023). The performance “Chopin’s Secret” based on the novel “Madame Pylinska and Chopin’s Secret” by E.-E. Schmitt (translated by Ivan Ryabchii) with the participation of the actress, the celebrations began in Kyiv. The creative activity and iconic roles of the outstanding Ukrainian actress L. Kadyrova during her work in the Lviv Ukrainian Drama

Theater named after M. Zankovetska (1963–1993) and from 1993 – in the National Ukrainian Drama Theater named after I. Franko are briefly analyzed. In addition to the general characteristics of the actor’s work, emphasis is also placed on the artistic-administrative, cultural, and pedagogical activities of the artist, which was especially vividly manifested in the Kyiv period.

For seventeen years (2004–2021), Larisa Kadyrova was the initiator and organizer (on the basis of the Kyiv Ivan Franko National Theater) of holding the only international theater festival of women’s monodramas “Maria” in Ukraine, which became an important sign of the openness of the cultural and artistic space of independent Ukraine for theatrical Europe and the world.

The article singles out the most important things that Larisa Kadyrova gained and brought to the socio-cultural and spiritual life of independent Ukraine, and also emphasizes her civic position in the conditions of the Russian–Ukrainian war. On the example of a wide spectrum of creativity, the significant contribution of the artist to the development of national-centric Ukraine is shown.

Keywords: artist, stage master, creativity, monodrama festival, author’s concept, theatrical language, pedagogy, cultural figure.

Стаття надійшла до редколегії 19.12.2023

Прийнята до друку 30.12.2023

Глядна зала театру “Сузр’я”.
Фото Сергія Марченка (15 вересня 2023 р. Київ)

Фрагмент з вистави “Таємниця Шопена” Е.-Е. Шмітта. Л. Кадирова – Пілинська, О. Бондар – Ерік. Фото Анни Кононенко (театр “Сузір’я”, 15 вересня 2023 р. Київ)

Ювілярку вітає Юрій Костенко. Фото Світлани Наливайко (театр “Сузір’я”, 15 вересня 2023 р. Київ)

Ларису Кадирову вітає Дмитро Дроздовський. Фото Світлани Наливайко
(театр “Сузір’я”, 15 вересня 2023 р. Київ)

Після вистави “Тасмниця Шопена” у театрі “Сузір’я”. По центру
праворуч із Ларисою Кадировою – Олексій Кужельний
Фото Сергія Марченка (театр “Сузір’я”, 15 вересня 2023 р. Київ)